

رابطه تربیت علمی فرزندان با افزایش جمعیت از منظر آموزه های اسلامی

الناز آقازاده نمینی^۱

چکیده

تربیت عبارت است از ایجاد تحولات ثمر بخش در محیط زندگی انسان به منظور شکوفایی استعداد های آدمی برای وصول به کمال مطلوب و انتقال طرز تفکر و احساس و عمل یک جامعه به آیندگان است به شرطی که تربیت براساس روش علمی مبتنی بر دانش الهی باشد فرد به نقطه ی اوج تکامل انسانی می رسد و لذا هدف از این تحقیق بررسی رابطه تربیت علمی فرزندان با افزایش جمعیت از منظر آموزه های اسلامی می باشد روش تحقیق به صورت توصیفی است و نتایج تحقیق بیانگر آن است که آیات قرآن و روایات، تشویق های فراوانی به امر ازدواج به قصد ازدیاد و تداوم نسل می کنند افزون بر این، هدف خدای متعال از خلقت انسانها رشد و تکامل بشر در مسیر متعالی می باشد و تحقق این امر جز با تربیت علمی مبتنی بر آیات و روایات امکان پذیر نیست و از منظر آموزه های اسلامی افزایش جمعیت براساس پرورش روح عبودیت انسانی مطلوب می باشد و هم اینکه جایگاه کودک در خانواده در رشد شخصیت وی بسیار مهم است و در صورت روابط صمیمی کانون خانواده است که کودک با آرامش روانی و اعتماد به نفس بیشتری پرورش می یابد.

کلید واژها :

آموزه های اسلامی، تربیت علمی ، جمعیت ، فرزند آوری .

^۱ طلبه سطح ۲، مدرسه علمیه فاطمه الزهرا(سلام الله علیها) نمین.

مقدمه

تشکیل خانواده، به عنوان هسته اصلی جامعه بشری، ضرورتی حیاتی است که در راستای خلقت و هماهنگی با سرشت جامعه‌گرای انسان است. انسان در نخستین گام‌های زندگی اجتماعی و با نیازهای اصیل‌تر و طبیعی‌تر به طرف جنس مخالف تمایل می‌یابد و او را نخستین همراه و یاور زندگی می‌گیرد و در کنار او احساس دیگرخواهی را ارضا می‌کند و به انس و الفت می‌پردازد و از این راه کانون‌های اصلی تشکیل جامعه را پایه‌ریزی می‌کند. همچنین، به نیاز طبیعی دیگر خویش از تولید مثل و نسل می‌پردازد و از این رهگذر به حیات خویش، با وجود وارثان، به گونه‌ای منطقی تداوم می‌بخشد. یکی از نکات مهم و راهبردی، در آموزه های مکتب اسلام سفارش به زاد و ولد و ازدیاد پیروان است. مسلم است که مذهب در ازدیاد جمعیت یا کنترل آن تأثیر بسزایی دارد. عدم فرزندآوری و تبعات نامطلوب آن، به عنوان یکی از نگرانیهای مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) از نقاط ضعف و غفلت اجتماع و خانواده ها است. متأسفانه دغدغه ای که طی چند سال اخیر به هشدار تبدیل شده است و از سوی مقامات فرهنگی و اجتماعی اقداماتی را شاهد نبوده ایم توجه نکردن به کاهش جمعیت و پیری جمعیت کشور در سال های نه چندان دور است. زن و شوهر با سرگرم کردن خود به اشتغال و بهانه تراشی هایی که ریشه در افکار تزریق شده غرب به فرهنگ اسلامی ایرانی سعی دارند از مسئولیت فرزندآوری و تربیت فرزندان فرار کنند. از تحقیقات انجام شده در خصوص موضوع مدنظر می توان به تحقیق، شفیع زاده، و روشنائی، (۱۴۰۱) در تحقیقی با عنوان «فرزندآوری از نگاه اسلام بیان می دارند که یکی از مهمترین کارکردهای خانواده در طول تاریخ، فرزندآوری بوده است. فرزندآوری علاوه بر تقویت بنیان خانواده موجب میشود که نسل انسان باقی بماند و تداوم پیدا کند. سیاوشی و خوش نظر، (۱۳۹۴) در تحقیقی با عنوان «بررسی و تبیین موانع افزایش جمعیت با تاکید بر آموزه های اسلام بیان می دارند که از منظر آموزه های اسلامی زاد و ولد و افزایش تعداد مسلمانان به عنوان یک عمل مستحب مورد تاکید و توصیه است. میرهاشمی، جلیلی کلهری (۱۳۹۶) در تحقیقی با عنوان تبیین و بررسی دیدگاه های مستنبط از آیات و روایات در مورد سیاست راهبردی تکثیر موالید و افزایش جمعیت در اسلام بیان می دارند که دین اسلام نسبت به تکثیر اولاد در همه زمانها اهتمام داشته؛ زیرا تعابیر وارده در روایات به عنوان یک قضیه حقیقیه و به عنوان یک سیاست دائمی و همیشگی دین مطرح است.

امروزه با توجه به تاکید بر فرزندآوری و تشویق این امر، دغدغه هایی مطرح می شود مبنی بر اینکه آیا تعدد فرزندان به مسئله ی تربیت کمک می کند؟ آیا در خانواده های پرجمعیت می توان افراد موفق را پرورش داد؟ آیا افزایش تعداد فرزندان یک خانواده، تحصیل هر یک را تحت شعاع قرار می دهد؟ یا در نهایت اینکه اصلا چنین ارتباطی وجود دارد؟ همچنین متأسفانه در کشور ما در سال های اخیر میزان باروری و به تبع آن نرخ رشد جمعیت کاهش چشم گیری داشته است. این تحقیق به تبیین آموزه های اسلامی در مورد افزایش جمعیت و رابطه آن با تربیت علمی فرزندان پرداخته است، با این هدف که آیات قرآن کریم و روایات پیامبر و اهل بیت بتوانند راهگشای تصمیم گیری صحیح تک تک افراد در این زمینه باشند. لذا هدف از این تحقیق بررسی رابطه تربیت علمی فرزندان با افزایش جمعیت از منظر آموزه های اسلامی می باشد .

مفهوم تربیت

تربیت در لغت عبارت است از ایجاد کردن حالتی پس از حالت دیگر در چیزی تا به حد تام و کمال برسد.^۱ در ارتباط با ریشه اصلی این واژه (تربیت) بین علمای اهل لغت اختلاف نظر است برخی آن را از ریشه «ربو» به معنی رشد و نمو و زیادت و فزونی چیزی دانسته اند.^۲ اگر تربیت بر گرفته از ربو باشد به معنی رشد کردن و برآمدن و بالیدن خواهد بود برخی دیگر آن را از ریشه «رب» و یا «ربا» به معنی اقدام بر اصلاح چیزی^۳ و تغییر تدریجی و گام به گام در، امری دانسته اند.^۴ تربیت در اصطلاح به معنای پرورش دادن و به فعلیت رسانیدن استعدادها و ایجاد تعاون و هماهنگی میان آن بتواند به حد اعلای کمال خود برسد.^۵

مسأله افزایش جمعیت در قرآن کریم

قرآن کریم به صراحت درباره تولید و تکثیر نسل سخن نگفته، ولیکن برخی از آیات به ازدواج و آمیزش جنسی اشاره کرده‌اند که لازمه طبیعی آن تولید نسل و فرزندآوری است. به طور مثال آیاتی همچون «وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَى مِنْكُمْ»^۶؛ «یعنی مردان بی‌زن و زنان بی شوهر را به نکاح درآورید» و «فَأَنْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ»^۷ «پس آن کس از زنان را به نکاح خود درآورید». گرچه صریح در موضوع افزایش جمعیت و تولید نسل نیست ولیکن پر واضح است که این معنا به دلالت التزامی از آنها استفاده می‌گردد.

علامه طباطبایی یکی از فواید و حکمت‌های ازدواج از دیدگاه قرآن کریم را بقای نسل انسان و حفظ حیات نوع بشر می‌داند.^۸ بنابراین، به طور قاطع می‌توان اذعان کرد که بر اساس نظریه مورد عنایت دین یکی از فوائد ازدواج، ازدیاد نسل و تداوم آن است؛ یکی از آیاتی که مفسران در آن

^۱ راغب اصفهانی مفردات الفاظ القرآن ص ۳۳۶

^۲ ابن منظور، لسان العرب ج ۵، ص ۱۲۸

^۳ ابن فارس، معجم مقاییس اللغة ج ۲، ص ۳۸۱

^۴ راغب اصفهانی، مفردات الفاظ القرآن ص ۳۳۶

^۵ مطهری، مجموعه آثار، ج ۲۲، ص ۵۵۱

^۶ نور/ ۳۲

^۷ نساء / ۳

^۸ طباطبایی، المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۱۵، ص ۱۵

غرض از ازدواج را به طور عمده تولید مثل و زاد و ولد، دانسته اند آیه ۲۲۳ بقره است.^۱ در این آیه می فرماید: «نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَّكُمْ فَأَتُوا حَرْثَكُمْ أَنِي شَيْئُكُمْ وَ قَدِّمُوا لِنَفْسِكُمْ» خداوند از زنان به عنوان کشتزار و از مردان به عنوان کسی که بذر در اختیار دارد و آن را می کارد، یاد کرده است که ثمره آن فرزندان خواهد بود که جمله «وقدموا لانفسکم» بیانگر آن است.^۲ در دوران معاصر نیز بسیاری از بزرگان اندیشه، پیام واژگان به کاررفته در آیات قرآن رابه درستی دریافته، در توضیح و تبیین آن نکات قابل تاملی را گوشزد نموده اند که برخی از آنان در ذیل اشاره می گردد.

قرآن کریم هنگام بیان رابطه زناشویی بین زن و مرد، زن را کشتزار می نامد؛ نه فقط محلی برای ارضای غریزه جنسی: «نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَّكُمْ»^۳ «زنان شما کشتزار شمايند» براین اساس، وجود زن برای تولید نسل و حفظ و بقای نوع انسان است و کردار شوهر با زن، در مقام تولید نسل باید مانند رفتار کشاورز با کشتزارش، برای تولید مثل باشد، پس آیه مورد بحث، در مقام بیان سهم زن در تولید و حفظ نسل است و تکرار «حرث» به جهت اهمیت مسئله نسل و تأکید بر آن است.^۴ برای تأکید بر حفظ نسل که هدف اصیل عمل زناشویی است، واژه «حرث» در آیه تکرار شده است. خداوند برای ترغیب به هدفدار کردن آمیزش جنسی می فرماید که از رهگذر مباشرت با زنان فرزندان شایسته ای برای آخرت خود بفرستید، پس تولید مثل و بقای نسل مهم است؛ ولی فرزندان نیز باید سودمند و صالح باشد.^۵ از آن جا که هدف از خلقت انسان، عبادت باری تعالی است: «و ما خلقت الجن والانس الا ليعبدون»^۶ «بقای نسل صالح منجر به ابقای ذکر خداوند و یاد پروردگار می شود.» و نکتب ماقدّموا و آثارهم»^۷ «و ثواب و خیر پدر و مادر هم به فرزندان صالح و هم به آباء آن ها می رسد»^۸.

تأکید آموزه های دینی بر فرزندآوری

^۱ قرائتی، تفسیر نور، ج ۱، ص ۳۵۴

^۲ طبرسی، مجمع البیان فی تفسیر القرآن: ج ۲، ص ۵۶۴؛

^۳ بقره/ ۲۲۳

^۴ جوادی آملی، تفسیر تسنیم، ج ۱۱، ص ۲۰۰

^۵ جوادی آملی، تفسیر تسنیم، ج ۱۱، ص ۱۸۷

^۶ ذاریات/ ۵۶

^۷ یس/ ۱۲

^۸ طباطبائی، المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۲، ص ۲۱

از طرفی در خانواده های کم جمعیت با یک یا دو کودک عموماً والدین توانایی وقت گذراندن بیشتری را حتی در صورت شاغل بودن با کودکان خواهند داشت ... که همه اینها در پیشرفت تحصیلی نیز نقش دارند . پس اینکه به طور اخص تعداد فرزندان بر تحصیل هر یک از آنها اثر گذارد یا خیر بسیار وابسته به شیوه و عادات مطالعاتی آنهاست و مسئله ای نسبی است . این امر به عوامل دیگری نیز وابستگی دارد مثلاً خانواده پرجمعیتی که از لحاظ اقتصادی توانایی بالایی دارد می تواند کودک را در معرض آموزشات عالی قرار دهد و شرایط تحصیلی خوبی برای او بوجود آورد و موفقیت تحصیلی کودک را به میزان قابل توجهی افزایش دهد اما چنانچه خانواده پرجمعیت وضعیت اقتصادی نامطلوبی داشته باشد عدم رسیدگی به کودک از حیث تحصیلی افزایش یافته و شانس های تحصیل برای وی کاسته می شود . یا برای والدین باسواد و بی سواد نیز به همین منوال قابل بحث است . والدین باسواد حتی در خانواده پرجمعیت میتوانند موثر تر از والدین کم سواد یا بی سواد در خانواده کم جمعیت باشند . در این میان میتوان بحث کمیت و کیفیت را نیز مطرح کرد . وابستگی بین کمیت و کیفیت فرزندان، از جمله مباحث اقتصاد خانواده است که می تواند برای تعیین بعد خانواده مهم باشد . یک متغیر مهم تصمیم گیری در مورد تعداد فرزندان، کیفیت خروجی آنان است . در برخی از الگوهای اقتصادی تحلیل باروری، زوجین به گونه ای در تعیین تعداد فرزند تصمیم سازی می کنند که گویی توجهی به کیفیت فرزندان ندارند . انگار فرض بر این است که همه خانواده ها فرزند با کیفیت می خواهند و تعداد فرزند قیدی برای این هدف نیست . اما واقعیت این است که والدین بین داشتن مثلاً دو فرزند با سطح پایینی از توانایی آموزشی یا داشتن یک فرزند با سطح بالایی از موفقیت تحصیلی بی تفاوت نیستند . رابطه بین کیفیت و کمیت فاکتور مهمی برای زوجینی است که در آستانه فرزنددار شدن هستند . همچنین این مساله از بعد سیاست گذاری عمومی نیز زمینه جمعیت و آموزش نقشی حیاتی دارد^۱.

^۱ صفر پور، رضایی، سطح یادگیری کودکان در خانواده پرجمعیت و کم جمعیت، ص ۲۹

نتیجه

هدف از این تحقیق بررسی رابطه تربیت علمی فرزندان با افزایش جمعیت از منظر آموزه های اسلامی بود. در آیات قرآنی و روایات، تشویق فراوانی به ازدواج و خروج از مجرد شده است. بدیهی است یکی از نتایج ازدواج در اغلب موارد، به دنیا آوردن فرزند و تکثیر نسل است. در برخی روایات به ازدواج با هدف تکثیر نسل توصیه شده است. آیات و روایات مذکور هرچند دلالت بر وجوب ازدواج و تکثیر نسل مسلمانان ندارند، آنهم بدان رو که مصلحت جمع لحاظ شود و وضعیت هر فرد نیز مد نظر باشد، خط روشنی را در تأیید فرزندآوری نشان می‌دهند. با وجود این تأیید شرعی می‌توان بدون دغدغه، به خرده‌گیری مخالفان واقعی ننهاد. افزون بر این، آیات و روایاتی وجود دارد که فزونی جمعیت مسلمانان را ارزشی مهم، هم در دنیا هم در آخرت می‌داند. کودکان الگو برداری کرده و تربیت پذیر اند. این تربیت که خود می‌تواند در حیطه تحصیل باشد را از خواهر و یا برادر بزرگتر و حتی کوچکتر می‌آموزند. یعنی کودکان جمعی یاد می‌گیرند پس خانواده های پر جمعیت در این شرایط سودمند تر هستند و هم اینکه جایگاه کودک در خانواده در رشد شخصیت وی بسیار مهم است و هر اندازه روابط کودک با خواهر و برادر و والدین صمیمانه تر و محبت آمیزتر باشد کودک از آرامش روانی و اعتماد به نفس بیشتری برخوردار خواهد بود. در خانواده های پر جمعیت که افراد به نسبت خانواده های کم جمعیت و تک فرزندان، بیشتر انعطاف پذیر و منسجم هستند فرزندان بیشتر مجهز به ابزارهای متعادل کردن عواطف، عزت نفس، استقلال بیشتر و می‌شوند. یکی دیگر از نکات قابل توجه در خانواده های پر جمعیت با کودکان تقریباً هم سن یادگیری از طریق بازی است. یادگیری مبتنی بر بازی یک روش آموزشی است که از قدرت بازی ها برای تعریف و پشتیبانی از نتایج یادگیری استفاده می‌کند.

منابع

*قرآن کریم

*صحیفه سجادیه

الف) فارسی

۱. جوادی آملی ، عبدالله ؛تفسیر تسنیم ، ویرایش: سعید بند علی ،ج ۱۱، قم: نشر اسراء، چاپ اول. ۱۳۸۵
۲. طبرسی، فضل بن حسن،مجمع البیان فی تفسیر القرآن، ج ۲ و ۱۰تهران: انتشارات ناصر خسرو، چاپ سوم. ۱۳۷۲
۳. غرویان، محسن، مترجم صحیفه سجادیه، قم نشر الهادی، ۱۳۷۶.
۴. قرائتی محسن،تفسیر نور، ج ۱تهران: مرکز فرهنگی درسهایی از قرآن، چاپ یازدهم. ۱۳۸۳
۵. کاظمی ، ابوالفضل ، شاهمرادی، مهدوی، الگوی جمعیتی خانواده بر مبنای سبک زندگی اسلامی، مجموعه مقالات برگزیده هفتمین همایش بین المللی پژوهش های قرآنی، جلد دوم. ۱۳۹۲
۶. کتابی،احمد، درآمدی بر اندیشه و نظریه های جمعیت شناسی، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، چاپ چهارم. ۱۳۸۸
۷. کلینی، محمد بن یعقوب. الکافی، تهران، دار الکتب الاسلامیه ۱۳۶۵
۸. مکارم شیرازی، ناصر. تفسیر نمونه، تهران، دار الکتب الاسلامیه. ۱۳۷۴
۹. مطهری ، مرتضی، مجموعه آثار، قم ، صدرا ، ۱۳۷۱

ب) عربی

۱. ابن فارس،احمد ابن فارس، معجم مقاییس اللغة ،قم ، دارالاسلامیه ، ۱۴۱۰
۲. بن منظور،محمد بن مکرم، لسان العرب، بیروت ، دارالحیا التراث العربی. ۱۴۰۸
۳. حر عاملی، محمد بن حسن ، وسائل الشیعه، قم، مؤسسه آل البيت. ۱۴۰۹
۴. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات الفاظ القرآن، بیروت، دارالقلم، ۱۴۱۲

۵. طباطبایی سید محمد حسین، المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۲ قم: دفتر انتشارات اسلامی، چاپ پنجم، ۱۴۱۷

۶. نوری، حسین. مستدرک الوسائل، قم، مؤسسه آل‌البیت، ۱۴۰۸.

ج) مقالات

۱. پیرکمالی، میری کبیر، فاطمه، بررسی مقایسه ای پیشرفت تحصیلی کودکان در خانواده های پرجمعیت و کم جمعیت، پانزدهمین کنفرانس بین المللی روانشناسی، مشاوره و علوم تربیتی، ۱۴۰۱
۲. جوکار، محبوبه؛ (۱۳۹۳)، « مدرنیته تغییر سبک زندگی و کاهش جمعیت در ایران » پژوهشنامه اسلامی زنان و خانواده، شماره ۲.
۳. حجه بی بی رازی نصرآباد چگونگی تاثیرگذاری تحصیلات زنان بر تاخیر در فرزندآوری: نتایج یک مطالعه کیفی در بین دانشجویان دانشگاه های تهران، فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی، شماره ۲۰، ۱۳۹۵
۴. خاکسار، طاهره، فرخ پور، فهیمه، مفاهیم و روش های آموزش مبتنی بر بازی، اولین کنفرانس بین المللی مطالعات میان رشته ای علوم بهداشتی، روانشناسی، مدیریت و علوم تربیتی، ۱۴۰۱
۵. سیاوشی، کرم و خوش نظر، سید کریم و سلیمانی فر، ندا، بررسی و تبیین موانع افزایش جمعیت با تاکید بر آموزه های اسلام، نهمین همایش بین المللی پژوهش های قرآنی، تهران ۱۳۹۴
۶. شفیع زاده، اکرم و روشنایی، اکرم، ۱۴۰۱، فرزندآوری از نگاه اسلام، اولین همایش ملی تحولات قانونگذاری در زمینه استحکام خانواده و مدیریت اختلافات، دامغان ۱۴۰۱
۷. صفرپور کچی، سیده نرجس، رضایی، منصوره، سطح یادگیری کودکان در خانواده پرجمعیت و کم جمعیت، نهمین همایش ملی تازه های روانشناسی مثبت، بندرعباس، ۱۴۰۱
۸. طاهری اقدم، مرتضی و عباس زاده، خداوردی، اهمیت جمعیت خانواده و تاثیر آن بر انعطاف پذیری فرزندان، دهمین کنفرانس بین المللی روانشناسی، علوم تربیتی و سبک زندگی، ۱۴۰۱

۹. میرهاشمی، زهرا سادات، جلیلی کلهری، طاهره. تبیین و بررسی دیدگاه های مستنبط از آیات و روایات در مورد سیاست راهبردی تکثیر موالید و افزایش جمعیت در اسلام. *مطالعات زن و خانواده* دوره ۵ شماره ۲۰، ۱۳۹۶